

# Проблеми територіального розвитку

УДК 332.135:330.342.146(477.74)

Н.О. Кухарська

## Перспективні напрямки формування кластерів у системі соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Одеського регіону)

*Досліджено соціально-економічний розвиток Одеського регіону за видами економічної діяльності за період 2002-2008 рр. на основі таких показників: обсяг випуску продукції; обсяг валової доданої вартості; введення в дію нових основних фондів; інвестиції в основний капітал; кількість суб'єктів Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України (ЄДРПОУ); попит на робочу силу; середньомісячна номінальна заробітна плата. Удосконалено методичний підхід до визначення найперспективніших видів економічної діяльності. Обґрунтовано доцільність створення в цих видах економічної діяльності кластерних структур з метою підвищення конкурентоспроможності та соціально-економічному розвитку регіону.*

*Ключові слова: види економічної діяльності, індикатори соціально-економічного розвитку, кластери.*

Процеси глобалізації і посилення міжнародної конкуренції, що характеризують світову економіку, стали об'єктивною передумовою зміни парадигми управління конкурентоспроможністю, яка полягає у відмові від традиційної регіональної економічної політики і переході до нової регіональної політики, заснованої на кластерній ідеології.

Реалізація кластерної ідеології в умовах економічної кризи дозволить зменшити негативний ефект від її дії на економічний розвиток регіонів країни. Особливої актуальності набуває можливість і необхідність створення в системі соціально-економічного розвитку регіону такої форми організації конкурентоздатного виробництва, як кластер, який передбачає тісний добровільний контакт між декількома юридично незалежними компаніями – учасниками економічної діяльності, що працюють у суміжних виробництвах, і деяке територіальне обмеження з метою підвищення конкурентоспроможності регіону як на макро-, так і наднаціональному рівні.

Теоретико-методологічним питанням кластероутворення присвячені праці класиків економічної науки – таких, як М. Енрайт [1], У. Ізард [2], П. Кругман [3], А. Маршал [4], М. Портер [5]. Проблеми і перспективи формування кластерів в Україні широко обговорювалися в роботах вітчизняних учених-економістів: М.П. Войнаренка [6], В.М. Геєця [7], В.І. Дубницького [8], В.І. Захарченка [9], О.Є. Кузьміна [10], С.І. Соколенка [11; 12] та інших.

В офіційній і науковій літературі як синоніми використовуються такі поняття, як «економічний кластер», «територіальний економічний кластер», «територіальний виробничий кластер», «промисловий кластер», «регіональний кластер», «техніко-економічний кластер», «інноваційний кластер», «галузевий кластер» та ін. Але, незважаючи на це, учені і фахівці сходяться на думці, що невід'ємною властивістю цих визначень є системність, яка обумовлюється наявністю різно-

© Н.О. Кухарська, 2011.

манітних зв'язків між учасниками цих утворень і породжує синергетичні ефекти, що врешті-решт і приводить до вищої ефективності і конкурентоспроможності регіону.

Метою даного дослідження є визначення тих видів економічної діяльності, в яких перспективно створювати різні типи кластерних структур.

Основним обмеженням для виділення перспективних кластерів є недосконалість методичного підходу до визначення тих видів економічної діяльності, які можуть бути включені в кожен конкретний кластер. Прорахунки на етапі діагностики кластера можуть не лише спричинити помилкові наукові висновки, але й привести до неефективного використання ресурсів, що направляються на створення певних видів кластерів.

Для створення в Одеському регіоні перспективних кластерів досліджено економічний розвиток цієї територіально-адміністративної одиниці за видами економічної діяльності за сім років (з 2002 по 2008 рр.) [13] на основі таких показників: 1) обсяг випуску продукції; 2) обсяг валової доданої вартості; 3) введення в дію нових основних фондів; 4) інвестиції в основний капітал; 5) кількість суб'єктів Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України (ЄДРПОУ); 6) попит на робочу силу; 7) середньомісячна номінальна заробітна плата.

Простежимо зміни обсягу випуску продукції у фактичних цінах. За цим показником за вказаний період відсутні значні коливання, й рейтингові ступені є відносно стійкими. Лідерами є такі види економічної діяльності, як переробна промисловість, транспорт та зв'язок. При цьому їх питома вага в загальній структурі випуску знизилася: оброблювальної промисловості з 32,9% до 26,1%, у транспорті та зв'язку – з 23,5% до 19,7%. Підвищили свій рейтинг до 2008 р. операції з нерухомістю, оренда, інжиніринг і послуги юридичним особам, а також торгівля, а знизили – сільське господарство, мисливство, лісове господарство і будівництво.

У структурі обсягу валової доданої вартості (ВДВ) за аналізований період спостерігаються ті ж тенденції, що і в структурі випуску. Лідером за цим показником усі роки є діяльність транспорту та зв'язку, які підвищили ВДВ з 2001 р. в 2,3 рази. При цьому частка цього виду економічної діяльності в загальній структурі з 2003 р. неухильно знижується – з 35,3% у 2003 р. до 23,5% у 2008 р. Другий рейтинговий ступінь стабільно займає переробна промисловість, яка збільшила ВДВ майже втричі. Останні рейтингові ступені як у структурі випуску продукції, так і в структурі обсягу ВДВ займають діяльність готелів і ресторанів, рибне господарство і добувна промисловість.

Третій показник розвитку економіки регіону, що розглядається, – введення в дію нових основних засобів. На діяльність транспорту та зв'язку, які визначають спеціалізацію регіону, у 2008 р. доводилося 29,8% введення нових основних засобів, що пояснюється прикордонним, приморським і транзитним положенням Одеського регіону. Проте цей показник має тенденцію до зниження (для порівняння: у 2000 р. він складав 48,7%). При цьому ступінь зносу основних засобів на транспорті та зв'язку – один з найзначніших (61,8%). Тільки з 2005 р. знос основних засобів збільшився в 1,5 рази.

Протилежна ситуація спостерігається в переробній промисловості, яка гостро потребує нових основних засобів, оскільки ступінь їх зносу складає 53,2%. На частку трьох перерахованих видів економічної діяльності припадає 71,5% вартості наявних основних засобів і 60,2% вартості нових введених основних засобів Одеського регіону.

Незначне введення в дію основних засобів в освіті (11-й ступінь в рейтингу), яке при цьому має найвищий ступінь зносу основних засобів – 84,8%.

Як на позитивний процес, слід звернути увагу на збільшення введення нових основних засобів у сільському господарстві, оскільки ступінь зносу основних засобів у цьому виді економічної діяльності складає 53,5% (у 2007 р. знос склав 57,1%).

Багато років не спостерігалось оновлення основних засобів у добувній промисловості. Будівельний бум і розвиток промисловості будматеріалів у 2007 р. обумовив його різке зростання з 0 до 18 млн. грн. Проте у зв'язку з фінансовою кризою у 2008 р. вартість введення нових засобів у добувній промисловості знову скоротилася до 0,1 млн. грн.

Оцінюючи обсяг інвестицій в основний капітал (табл. 1), можна відзначити, що найбільший обсяг інвестицій припадає на діяльність транспорту та зв'язку, операції з нерухомістю, оренду, інжиніринг і послуги юридичним особам та переробну промисловість. В сукупності на вказані види діяльності припадає майже 72% всіх інвестицій в основний капітал. Збільшився приплив капіталовкладень в охорону здоров'я й соціальну допомогу (у 2,4 разу) та освіту (у 1,3 разу). Найменш інвестиційно активними залишаються держуправління, рибне господарство, а в основний капітал добувної промисловості у 2008 р. інвестицій взагалі не надійшло. В цілому динаміка даного показника є стабільною, за винятком сільського господарства і фінансової діяльності.

За кількістю суб'єктів ЄДРПОУ в Одеському регіоні всі досліджувані роки лідирують торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого споживання (21,6% від усієї кількості суб'єктів), операції з нерухомістю, оренда, інжиніринг і послуги юридичним особам (12,7%), комунальні і особисті послуги (11,9%) та сільське господарство (10,8%). На частку цих видів діяльності в загальному обсязі припадає 57% всіх суб'єктів ЄДРПОУ. При цьому необхідно зазначити, що у сфері операцій з нерухомістю, оренді, інжинірингу всі роки наголошується найвища частка збиткових підприємств: 42,8% у 2004 р., 44,0% – у 2005 р., 41,3% – у 2006 р., 42,4% – у 2007 р., а у сфері надання комунальних і особистих послуг збиткових підприємств близько 39% (у «Статистичному щорічнику Одеської області за 2008 р.» статистика збиткових підприємств ЄДРПОУ відсутня). Менше всього зареєстровано суб'єктів ЄДРПОУ в добувній промисловості – 89 одиниць (0,1%).

У зв'язку з економічною кризою попит на робочу силу за всіма видами економічної діяльності у 2008 р. порівняно з 2007 р. скоротився майже вдвічі, в тому числі у фінансовій діяльності – в 3,6 разу, в оброблювальній промисловості – в 3,3, в торгівлі – в 2,8, транспорті та зв'язку – в 1,6 разу.

При цьому особливо потребують трудових ресурсів транспорт і зв'язок – 439 осіб, що складає 14,7% від всього попиту за всіма видами економічної діяльності. Великий попит на робочу силу пред'являють держуправління (377 осіб, або 12,6%) і переробна промисловість (344 особи, або 11,5%), затребуваність в якій свідчить про перспективи розвитку промисловості в Одеському регіоні. Потребують робочих рук також такі види діяльності, як охорона здоров'я і соціальна допомога, торгівля, побутові послуги, сільське господарство. Багаторічне збільшення попиту на робочу силу в будівництві у зв'язку з іпотечною кризою пішло на спад.

Аналізуючи такий соціальний показник, як середньомісячна номінальна зарплата, необхідно зазначити, що найвищий рівень оплати праці склався у фінансовій діяльності (2788 грн. у 2008 р., що в 1,7 разу більше, ніж середнє значення по області), держуправлінні (2470 грн.), транспорті та зв'язку (2442 грн.).

Таблиця 1

Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності, млн. грн. / РС\*

Види економічної діяльності	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Σ РС*	ІПР**
<b>Усього</b>	<b>2609</b>	<b>3309</b>	<b>5137</b>	<b>5154</b>	<b>7339</b>	<b>10500</b>	<b>12484</b>	-	-
Транспорт та зв'язок	1092/1	1160/1	1223/1	1461/1	1974/1	3162/2	3547/1	8	1
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємствам	370/3	575/2	826/3	1225/2	2189/2	3079/1	3314/2	15	2
Переробна промисловість	388/2	532/3	600/4	707/3	973/3	1561/3	2070/3	21	3
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	133/4	234/4	342/5	403/5	666/4	768/4	1248/4	30	4
Будівництво	125/6	159/6	1222/2	547/4	543/5	355/6	495/6	35	5
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	128/5	100/7	199/7	223/6	306/6	395/5	698/5	41	6
Комунальні та індивідуальні послуги	70/8	203/5	237/6	54/10	116/8	241/8	264/8	53	7
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	53/10	77/9	83/9	110/8	200/7	352/7	460/7	57	8
Готелі та ресторани	17/13	87/8	164/8	109/9	100/9	196/9	249/9	65	9
Фінансова діяльність	64/9	44/12	65/11	182/7	86/10	155/10	207/11	70	10
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	80/7	56/10	74/10	46/12	85/11	92/11	217/10	71	11
Освіта	30/11	45/11	60/12	53/11	66/12	86/12	116/12	81	12
Державне управління	14/15	19/13	34/13	30/13	27/13	48/13	53/13	93	13
Рибне господарство	16/14	17/14	7/14	4/14	6/14	9/14	5/14	98	14
Добувна промисловість	29/12	1/15	1/15	1/15	2/15	1/15	0/15	102	15

\* РС – рейтинговий ступінь.

\*\* ІПР – підсумковий рейтинг.

Таблиця 2

Рейтингова оцінка основних індикаторів розвитку економіки Одеського регіону по ВЕД

Рейтинго ві ступені	Види економічної діяльності (ВЕД)	Випуск продукції, млн. грн.	ВДВ, млн. грн.	Увід в дію основних засобів, млн. грн.	Інвестиції в основний капітал, млн. грн.	Кількість суб'єктів ЄДРПОУ, одиниць	Попит на роботу силу, осіб	Середньомісячна номинальна зарплата, грн.	Підсумковий рейтинг (ПР)	Місце в рейтингу	
I	1.1. Транспорт та зв'язок	2	1	1	1	7	2	2	16	1	
	1.2. Переробна промисловість	1	2	2	3	5	1	5	19	2	
	1.3. Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	6	5	3	2	4	6	6	32	3	
1.4.	Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	5	3	4	4	1	7	9	33	4	
1.5.	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	3	4	5	6	2	5	14	39	5	
II	2.1. Будівництво	4	6	9	5	6	8	7	45	6	
	2.2. Державне управління	8	8	12	13	8	3	3	55	7	
	2.3. Фінансова діяльність	9	9	6	10	12	12	1	59	8	
	2.4. Комунальні та індивідуальні послуги	11	12	8	7	3	9	12	62	9	
2.5.	Освіта	7	7	11	12	10	10	8	64	10	
III	3.1.	Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	12	11	7	8	11	4	66	11	
	3.2.	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	10	10	10	11	11	4	67	12	
	3.3.	Готелі та ресторани	13	13	13	9	9	13	80	13	
	3.4.	Рибне господарство	14	15	14	14	14	14	15	100	14
	3.5.	Добувна промисловість	15	14	15	15	15	15	13	102	15

Удвічі нижчою по Одеському регіону є середньомісячна зарплата в сільському господарстві (827 грн.), добувній промисловості (754 грн.) і в рибному господарстві (598 грн.).

На підставі досліджених індикаторів соціально-економічного розвитку Одеського регіону були розраховані рейтинги кожного виду економічної діяльності (табл. 2). За результатами рейтингової оцінки методом суми рейтингових ступенів були сформовані три групи виробництв і галузей регіону [14, с. 9]:

- 1) найбільш розвинені (з 1-ого по 5-тий рейтинговий ступінь): транспорт та зв'язок; оброблювальна промисловість; операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг; торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого споживання; сільське господарство, мисливство та лісове господарство;
- 2) середньорозвинені (з 6-ого по 10-тий рейтинговий ступінь): будівництво; державне управління; фінансова діяльність; комунальні та індивідуальні послуги; освіта;
- 3) менш розвинені (з 11-ого по 15-тий рейтинговий ступінь): виробництво і розподіл електроенергії, газу й води; охорона здоров'я та соціальна допомога; діяльність готелів і ресторанів; рибне господарство; добувна промисловість.

З погляду формування кластерів найперспективнішими є виробництва, що належать до першої групи, де особливо виділяється діяльність транспорту та зв'язку, що визначає спеціалізацію і конкурентоспроможність Одеського регіону. Для ефективного розвитку кластерних структур у регіоні є кваліфікована робоча сила – випускники профільних ВНЗ. У межах кластерів необхідне створення і розвиток крупних логістичних вузлів на території регіону, оздоровлення регіональних транспортних комунікацій, телекомунікацій.

Проте основною проблемою залишається високий ступінь зносу основних засобів, що стримує збільшення випуску і підвищення валової доданої вартості. Виходом із ситуації повинно стати збільшення припливу в галузь інвестицій як іноземних, так і внутрішніх інвесторів, які матимуть можливість активізації своєї інституційної діяльності і створення нових підприємницьких структур. Це підтверджують інвестиційні пропозиції Головного управління зовнішньоекономічної діяльності й європейської інтеграції Одеської облдержадміністрації, в яких на розвиток транспорту та зв'язку передбачається залучення інвестицій на суму 8177,3 млн. дол. США, що складає 77,1% від загальної суми інвестицій в регіон [15, с. 8].

Також перспективними для створення є кластери в переробній промисловості (іншими словами – у виробничій діяльності), ефективний розвиток яких підвищить конкурентоспроможність та збільшить значущість Одеського регіону в Україні. В межах цих кластерів увагу має бути приділено харчовій і переробній промисловості, а також машинобудуванню, що підтверджує інтерес іноземних інвесторів до цих промислових виробництв. Найбільшу привабливість серед прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Одеський регіон в 2008 р. мала саме обробна промисловість (29,5% всіх ПІІ), з яких 13,8% надійшло в харчову і переробну промисловість і 10,2% – у машинобудування. Крім того, в цих промислових виробництвах зберігається великий попит на робочу силу, що в перспективі може знижувати соціальну напруженість у регіоні. Також доказом пріоритетності створення цих кластерів є зростання індексу обсягу продукції у виробництві машинобудування й устаткування для сільського господарства (на 220,7% у 2008 р. порівняно з 2007 р.), а також машинобудування та устаткування для переробки сільськогосподарської продукції (на 115,9%).

Серйозною проблемою тут є високий ступінь зносу основних фондів. Тому принципово важливим є не відновлення зношеності устаткування, а перехід до технологій нових технологічних устроїв у межах інноваційної складової розвитку регіону, що базується на значному освітньому, науково-дослідному та кадровому потенціалі Одеського регіону.

Присутність у першій групі найрозвиненіших видів економічної діяльності таких послуг, як операції з нерухомістю, оренда, інжиніринг і послуги юридичним особам, обумовлена зростанням попиту на сучасні ділові послуги – реінжиніринг, консалтинг, франчайзинг, аудит, аутсорсинг, медіапослуги, послуги з оренди, реклами, інформатизації і програмного забезпечення, а також розширенням кола тих, що користуються цими послугами. Таким чином, в Одеському регіоні перспективним є формування кластера бізнес-послуг.

Доказом цього є те, що з 2002 р. обсяг таких реалізованих послуг, як консультації з питань інформатизації, збільшився порівняно з 2002 р. у 7,2 разу і склав в 2008 р. 7,9 млн. грн., розробка програмного забезпечення – в 6 разів (62 млн. грн.), ремонт і техобслуговування офісної і електронно-обчислювальної техніки – в 2,8 разу (23,9 млн. грн.), рекламна діяльність – в 10,4 разу (181,1 млн. грн.), інжиніринг – в 6,4 разу (311,4 млн. грн.). Основоположним у розвитку кластера бізнес-послуг також буде науковий і кадровий потенціал Одеського регіону.

Окрім цього, розвиток бізнес-послуг надасть серйозний поштовх розвитку туристичних послуг і самого туризму в Одеському регіоні (в Інвестиційних пропозиціях Одеського регіону [15, с. 6] на розвиток туризму передбачено залучення всього 4,5% від спільної суми інвестицій).

У цьому контексті також перспективним буде розвиток оптової і роздрібною торгівлі, ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого споживання, в яких найбільша кількість суб'єктів державного і підприємницького сектора, найбільша кількість зайнятого населення, і при цьому залишається значним попит на робочу силу.

Створення кластерів у сільському господарстві має передбачати кооперацію між виробниками і переробниками сільськогосподарської сировини, слугувати найважливішим і невід'ємним доповненням до харчової і переробної промисловості і забезпечувати її економічний ефект на території регіону, що позитивно позначиться на добробуті значної частини населення. Це дозволить згладити коливання цін і забезпечити передбачуваність сільськогосподарського виробництва. Додатковим стимулом для формування таких кластерів буде створення оптового сільськогосподарського ринку в Одеському регіоні.

Будівництво, яке посідає шосте місце в підсумковому рейтингу і має власну сировинну базу, також у перспективі може передбачати створення кластера, що дасть можливість зменшити житлову проблему в регіоні (особливо в Одесі). Проте це буде можливим у разі відновлення довіри до банківської системи України і відновлення іпотечного кредитування населення.

Як зазначав М. Портер [16, с. 130], «регіони повинні зосередитися на підвищенні продуктивності всіх кластерів, в яких вони мають значущу позицію, більшою мірою, ніж намагатися мігрувати до «бажаніших» кластерів». В Одеському регіоні найперспективніше створювати кластери в тих видах економічної діяльності, які на підставі дослідження індикаторів соціально-економічного розвитку регіону належать до найрозвиненіших. У цьому випадку кластери, як добровільні об'єднання підприємств, що є гнучкими системами, сприятимуть:

– оздоровленню регіональних транспортних комунікацій, створенню та розвитку великих логістичних вузлів, сучасної системи зв'язку і телекомунікацій;

- підняттю на новий рівень переробної промисловості, насамперед харчової, а також нададуть поштовх для підвищення ефективного функціонування АПК;
- розширенню можливостей упровадження і використання інноваційних технологій в машинобудівній промисловості і АПК;
- розвитку бізнес-послуг на підставі потужного наукового і кадрового потенціалу Одеського регіону, а також розширення надання туристичних послуг;
- створенню додаткових сприятливих умов для залучення інвестицій, у т.ч. й іноземних, розробці та впровадженню нових інвестиційних проектів;
- збільшенню кількості зайнятих у цих видах економічної діяльності, зниженню безробіття в регіоні.

Створення кластерів як регіональних «точок росту» буде стимулювати розвиток окремих виробництв. У межах кластера навіть у найменших підприємств з'явиться можливість стійко нарощувати обсяги свого виробництва, не ризикуючи поодиночі пробиватися на перспективні ринки.

Зрештою, наявність конкурентоздатних кластерів стимулює появу нових кластерів і таким чином підтримує цикл економічного зростання. Коли компанії та постачальники об'єднані в групи і географічно розташовані близько один до одного, ефективність зростає, виникає більше можливостей для інновацій, знижується кількість бар'єрів для появи нових фірм.

#### Список використаних джерел

1. Enright M. The Geographical Scope of Competitive Advantage // *Stuck in the Region? Changing scales for regional identity* / Ed by E. Dirven, J. Groenewegen and S/ van Hoof. Utrecht, 1993. P.87-102.
2. Изард У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах : [пер. с англ.] / У. Изард. – М. : Прогресс, 1966. – 660 с.
3. Кругман П. Международная экономика / П. Кругман, М. Обстфельд. – СПб, 2003.
4. Маршалл А. Принципы политической экономики / А. Маршалл. – М. : Прогресс, 1983.
5. Портер М. Международная конкуренция : [пер. с англ.] / М. Портер. – М. : Международные отношения, 1993. – 390 с.
6. Войнаренко М. Кластери як полюси зростання конкурентоспроможності регіонів / М. Войнаренко // *Економіст*. – 2008. – №10. – С. 27-30.
7. *Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку* / ред. В. М. Гець. – К. : Ін-т економ. прогнозування НАН України; Фенікс, 2003. – 1008 с.
8. Трансформация промышленного комплекса региона: проблемы управления развитием : [монография] / В. И. Дубницкий, И. П. Булеев, Н. Е. Брюховецкая [и др.] ; под ред. В. И. Дубницкого. – Донецк : Юго-Восток, 2008. – 548 с.
9. Захарченко В. И. Кластерная форма территориально-производственной организации / В. И. Захарченко, В. Н. Осипов ; [в 2-х частях]. – Одесса : Фаворит – Печатный дом, 2010. – 122 с.
10. Кузьмін О. Кластери як чинник інноваційного розвитку підприємств і територіальних утворень / О. Кузьмін, В. Жежуха // *Економіка України*. – 2010. – №2. – С. 14-23.
11. Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці / С. І. Соколенко. – К. : Логос, 2004. – 848 с.



12. Підвищення конкурентоздатності економіки областей Заходу та Півдня України на основі формування нових виробничих систем (кластерів). (Підсумок соціально-економічних досліджень) / під заг. ред. С. І. Соколенка. – К., 2005. – 238 с.
13. Статистичні щорічники Одеської області за 2002-2008 рр. – Держкомстат України. Одеське обласне управління статистики.
14. Погодина Т. В. Анализ и оценка развития и направлений кластеризации отраслей экономики Чувашской Республики / Т. В. Погодина, Т. В. Задорова // Региональная экономика : теория и практика. – 2008. – №34(91). – С. 2-9.
15. Одесская область. Инвестиционные предложения. / Главное управление внешнеэкономической деятельности и европейской интеграции Одесской облгосадминистрации. Одесса, 2007. – 176 с.
16. Портер М. Экономическое развитие регионов / М. Портер // Пространственная экономика. – 2007. – №1. – С. 12-21.

**Кухарская Н.А. Перспективные направления формирования кластеров в системе социально-экономического развития региона (на примере Одесского региона).**

*Изучено социально-экономическое развитие Одесского региона по видам экономической деятельности за период 2002-2008 гг. на основе следующих показателей: объем выпуска продукции; объем валовой добавленной стоимости; ввод в действие новых основных фондов; инвестиции в основной капитал; количество субъектов Единого государственного реестра предприятий и организаций Украины (ЕГРПОУ); спрос на рабочую силу; среднемесячная номинальная заработная плата. Усовершенствован методический подход к определению наиболее перспективных видов экономической деятельности. Обоснована целесообразность создания в этих видах экономической деятельности кластерных структур с целью повышения конкурентоспособности и социально-экономического развития региона.*

*Ключевые слова: виды экономической деятельности, индикаторы социально-экономического развития, кластеры.*

**Kukharska N.O. Perspective Directions of Clusters Forming in the System of Regional Socio-Economic Development (by the Example of Odessa Region).**

*Social and economic development of Odessa region by the types of economic activities during the period of 2002 - 2008 is examined on the basis of the following indicators: volume of output, gross added value, new capital assets installation, investment in fixed assets, quantity of entities in the Single state registry of enterprises and organizations in Ukraine, demand for labour force and average monthly nominal wages. The methodical approach to determination of the most perspective types of economic activity is improved. The feasibility of cluster structures setting up by the abovementioned types of economic activity with the purpose of competitiveness and regional socio-economic development improvement is declared.*

*Keywords: types of economic activity, indicators of socio-economic development, clusters.*

Надійшло 13.09.2010 р.